

Ярослав Вишняков, Алексей Тимофеев, Горан Милорадович.
*На дальних рубежах. Россия и Сербия в годы Первой мировой войны
 1914–1917.* Москва: МГИМО-Университет, 2018, 494.

Међу квалитете монографије коју представљамо спада њена несумњива научна актуелност. Већ из првих редова Предговора произлази да аутори пажљиво иду за оним око чега већ дуго „историчари збивања тих година ломе копља, не саглашавајући се међу собом чак ни око питања узрока тог рата“ (стр. 6). Оштрина полемике која се распламсала у вези са стотом годишњицом почетка Првог светског рата није јеђавала до прошле године, када је обележена годишњица његовог окончања. Као што се види, главни мотив који је подстакао Ј. Вишњакова, А. Тимофејева и Г. Милорадовића да се прихвате пера била је жеља да се пружи отпор „савременим западним истраживачима“, који „проглашавају Србију, а скупа с њом и Русију, главним кривцима за погибију милиона људи 1914–1918. године“ (стр. 6). Колико је похвална тежња да се разоткрију „директни фалсификати“, толико иритира одсуство навођења: које конкретно „савремене западне истраживаче“ би требало сматрати фалсификаторима? Јер, као што је познато, ни из далека се сви они не могу сматрати таквима.

Одговором историографије ревизионистима се може сматрати анализа „руске политике у балканском региону и њеног утицаја на политичку оријентацију Краљевине Србије“, као и „унтрашњополитички положај Србије“ на прелому векова и 1914–1915. године. Томе је посвећено прво поглавље, под насловом „Уочи великих потреса“, у коме, поред тога што се најподробније реконструишу основне теме политичке историје 1878–1914. („Дипломатске активности Русије и Србије“, „Међусобни односи војних и политичких елита Србије 1903–1912. године и настанак организације Црна рука“, „Балкански ратови 1912–1913. године“), разматра се и „проблем начина укључивања традиционалног српског друштва у европски модел социјално-економског и политичког развоја“ (52). Аутори изводе закључак да су „сложени процеси формирања нових политичких и социјално-економских институција били праћени низом специфичности“ (60). Каквих конкретно? Одговор на потребу осмишљавања социокултурне проблематике је колико софистициран толико и сложен: „Пошто су, практично, сви виши слојеви чиновничке и војне елите српске државе у настајању били пореклом са села, они су својим деловањем обезбеђивали не само решавање конкретних управљачких задатака у држави него су одржавали и веома важну и постојану везу између центра и провинције, уносећи у политику своју партикуларну, у конкретном случају архаичну, ‘породичну’ мотивацију, коју су они поистовећивали са службеним општедржавним циљевима“ (61).

Друго поглавље, под насловом „Српски фронт Првог светског рата“, које се састоји из два одељка, почиње сарајевским убиством, а продужава се јулском кризом и борбеним дејствима у којима је Србија учествовала својом оружаном силом 1914–1915. године. Све побројано, као и остале теме дотакнуте у књизи, описано су нарочито детаљно. То, с једне стране, даје пуну

представу о збивањима, али, с друге стране, одвлачи од неких других, заиста важних подробности, које су аутори самостално утврдили, а не преузели из историографије. На пример, читалац не би много изгубио уколико не би сазнао да су ковчези Франца Фердинанда и његове супруге током опела стајали на разним нивоима (165).

Пажња посвећена детаљима потпуно је оправдана када је реч о одређивању стварне снаге српске војске на Солунском фронту, чему је посвећен други одељак другог поглавља. Нарочити значај решавању тог истраживачког задатка даје чињеница да су на убедљив начин оповргнуте оцене оних представника постсоцијалистичке југословенске историографије који су „робовали сопственим идеолошким представама или зависили од друштвено-политичке конјунктуре“ (19). Добијени резултат је прилог решавању „ширег и сложенијег историјског проблема српских губитака у Првом светском рату“ (203).

Треће поглавље „Руска помоћ Србији 1914–1915. године“ описује војно-дипломатску и материјално-техничку сарадњу Петрограда и Београда, а такође и учествовање руских морнара, артиљераца и војно-медицинског особља на српском фронту 1914–1915. У четвртом поглављу „Србија и Руска револуција 1917. године“ прати се како су збивања у Русији утицала на политику српских управљачких кругова, лишивши их царизма као главног заштитника интереса Србије на међународној арени: „Губитак руског покровитељства и неопходност преоријентације на Велику Британију и Француску натерали су српску краљевску владу да се одлучи за компромис с Хрватима и Словенцима“ (288). Убедљивост тог наратива не може да умањи чак ни та, жалосна чињеница да аутори нису користили радове А. Л. Шемјакина посвећене збивањима које они разматрају у датом поглављу („Фебруарска револуција 1917. у Русији, Никола Пашић и Крфска декларација“, *Србија и Руска револуција 1917. Нове теме и изазови*, (Београд 2017); „Февральская революция 1917 г., Никола Пашич и Корфская декларация“, *Русский сборник*, Књ. XXII (1917 г.), (Москва 2017)). Све у свему, научно наслеђе покојног колеге, чија се професионална интересовања и у хронолошком и у тематском смислу умногосте поклапају са садржајем монографије коју приказујемо, могло је бити искоришћено далеко активније. Барем онолико обилно колико су, упркос приличној застарелости, цитирани радови Ј. А. Писарјева.

У петом поглављу „Српски добровољчки корпус у Русији 1916–1917. године“ пажња је усмерена на „непомирљиве политичке и идеолошке размирице Срба, Хрвата и Словенаца“ који су у њему служили. По мишљењу аутора, наведене противуречности су „откриле природу болести, која ће одредити не само судбину Корпуса, него и судбину будуће Југославије, већ тада недвосмислено упозоравајући на тужну перспективу заједничке југословенске државе и њене армије, која је од почетка, и пре службеног формирања, била осуђена на пропаст“ (335). Није први пут да морамо да изразимо своје неслагање са оваквим тврђењем. У зборнику чланака *Первая мировая война и судьбы народов Центральной и Юго-Восточной Европы: очерки истории* (Москва, 2015) Ј. В. Вишњаков је већ представио Корпус као „микросвет“, чију

слику он екстраполира на узајамне односе југословенских народа током целог „кратког“ XX века. У овом тексту умесно би било да цитирамо наш приказ колегиног чланка објављеног у књизи *Армия без государства. Сербский добровольческий корпус в России 1916–1917 гг.*: „Српски корпус ни из далека не представља веран модел Југославије, која је била далеко сложенији организам. Његова се судбина не може сматрати предодређеном, јер је њу одредила свеукупност међусобно зависних објективних и субјективних фактора. Утврђивање закономерности деловања, која је довела до ‘пропасти’, захтева укључивање знатно веће количине извора од оне коју чине представљени документи, а из којих се види неспремност заробљених Хрвата и Словенаца да се закуну на верност краљу Петру Карађорђевићу 1916–1917. године“ (*Славјански аљманах 2016*, Вып. 3–4, (Москва), 2016, 452).

Шесто поглавље „Герилске јединице руске и српске армије 1916–1917. године“ посвећено је изузетно занимљивој теми – „партизанским борбеним дејствима у Србији и Русији у време Првог светског рата“. Седмо поглавље, названо „Пут у отаџбину“, говори о ономе што су преживели југословенски ратни заробљеници током грађанског рата у Русији, затим процењује распрострањеност револуционих идеја међу њима, а такође истражује путеве њиховог повратка у Краљевину Срба, Хрвата и Словенаца. У последњем делу пребројани су „Грбови и споменици руских војника из Првог светског рата у Србији“.

У закључку подвучимо да изнете примедбе не умањују научни значај монографије. Њеним главним вредностима могу се сматрати утемељеност на изворима, која је постигнута дугогодишњим радом на проучавању историографије, и увођење нових архивских материјала у оптицај. Убедљиво делује набрајање руских и српских архива у Списку литературе – чак њих девет(!) Са гледишта композиције, монографија представља хармоничан баланс између тема које јесу познате, али су и обавезне приликом излагања „широком кругу читалаца“, и претходно неистражених проблема, чије проучавање је омогућило да се попуне постојеће празнине у историји односа Русије и Србије, а такође и њиховог учествовања у Првом светском рату.

Александар А. СИЛКИН

Martin Maria Reinkowski. *100 Jahre Jugoslawien. Geschichte und Legende.*
Petersberg: Michael Imhof Verlag, 2018, 302.

Прошле године се навршило сто година од завршетка Првог светског рата. То је у целом свету пропраћено бучним политичким, културним и научним манифестацијама, свечаностима, конференцијама, изложбама и публи-